

ÚJARCÚ MAGYAR POÉTÁK

IFJÚSÁGUNK szervezkedése napi téma lett. Mozgalmaival számos közlemény foglalkozott már, különböző szemszögekből igyekezték az aktuális helyzetet megvilágítani vagy a jövő célkitűzéseit irányítóig befolyásolni; így egész cikksorozatok jelentek meg az ifjúság társadalomszemléletéről, reformterveiről, romantikus állam gondolásáról stb. Mindezzel kapcsolatosan e mozgalmak feltűnő irodalmi színezetére többen is rámutattak, — maguknak az irodalmi törekvéseknek behatóbb vizsgálatára azonban figyelemreméltóbb kísérlet ezideig nem történt. Célunk: az utóbbi tíz esztendő magyar verstermésének elemzésével számot adni legújabb líránkról s ennek tükrében föltámi forrongó fiatalságunknak, az „újarcú magyaroknak“ ideológiájában jelentkező, illetőleg végbement változásokat.

Ha a kultúra útját az emelkedés és süllyedés hullámvonala szabja meg, úgy legmélyebb gyökerű, ösztönös kifejezőerői, a művészetek is ugyanezen grafikont tüntetik fel. Minden nagy művészeti fellángolást dekadens korszak, ezüst- vagy vaskor követ, mely az „aurea aetas“ gazdag eredményeit elemekre bontva, feldolgozva, végül is egy következő renaissance-nak lesz érlelő talaja. A hullámok terjedelme — vagy a rádió korában stílszerű kifejezéssel élve: a hullámhossz — mint számos adott és külső körülmény függvénye, a legváltozatosabb lehet, maguknak az eszméknek akciója azonban sohasem rektlineáris, mindig ritmikusos.

A magyar irodalomtörténetírás terén, köztudomás szerint, Bodnár Zsigmond névéhez fűződik ez elmélet alkalmazásának első kísérlete. Mellőzve a láncolat egyes étapejait — minők a középkori katholicizmus, a renaissance, a protestantizmus, az illuminatizmus és a liberalizmus, — álljunk meg pillanatra a múlt század derekának pompás kivirágzásánál, hol költészetünk már-már a fejlődés utólérhetetlennek tetsző magasságig emelkedett; legalább is minden jel erre vallott: az iskolában és a köztudatban Vörösmarty, Petőfi és Arany neve lezárta a magyar költészet történetét. A hullámvonal azonban nem szakadt meg. A néhány évtizedes pangás után, melynek szürkeségébe olyan neveknek kellett belevesznie, mint Vajda János neve, Ady feltűnése ismét hatalmas lendületet adott költészetünknek.

Ady Endre kora, halálával, az 1919. évszámmal nem ért véget. Kortársainak tolla még mindig eleven hatóereje és aktív tényezője napjainknak, — az új nemzedék azonban, a mi nemzedékünk, akik a harmincas évek mesgyéjén állunk, már kétségtelenül új hullámvölgy lejtőjére került. Távolság van tőlünk egy mereven kiszabott és a priori

elfogadott, tetszetős elméletbe erőszakolni költészetünknek az utóbbi években megnyilatkozó jelenségeit; de tíz meg tíz verseskötvet átlapozva, száz meg száz folyóiratban elszórt, mostohasorsban könyvkiadóhoz sem jutott verset elolvasva, lehetetlen észre nem venni a fiatal kortársak írásaiban egy szekundér-jellegű irodalmi termelés világos jegyét, lehetetlen meg nem látni a legfiatalabb magyar költőgeneráció epigon-voltát s lehetetlen a Petőfi utáni epigon-költészetnek szinte fotografikus hűségű megismétlődésére rá nem ismernünk.

Petőfi eltűnésével líránk hallatlan hanyatlást árul el. Valami primitív, útszéli költészet burjánzik elő, a népies-nemzetinek addig kialakult klasszikus eszménye alacsony és közönséges kifejezést ölt. Petőfi örökségét nem szellemének ápolásában, nem költői útjának követésében találják fel, de tárgy és kifejezőmód szolgálai utánzásában vagy szélsőséges túlzással: a népiesnek még népiesebbé tételében. Nem előre viszik, de visszafejlesztik a rájuk hagyományozott örökséget oda, ahonnan a költő csak kivételes szelleme erejével volt képes kiemelni. A lekopírozhatatlan költői alkotás, a művészet csak egyszer kifejezhető nagyszerű, örök mintáit így váltja fel a kínos gonddal másolt forma, a csinált vers, a sablon.

Az Ady halálát követő első időkben líránk ugyanazon generális hibákat és tévelygéseket mutatja, mint a múlt század ötvenes éveiben. Volt néhány esztendő közvetlenül az összeomlás után, amikor a nagy nemzeti katasztrófáról csak Ady szavaival lehetett szólni, s mert a bekövetkezett események az ő igéit igazolták, minden Ady-utánzás, másolás és majmolás szankciót nyert. Sőt ez volt az egyetlen költői kifejező forma, valóságos irodalmi monopólium. S történhetett volna-e másképp? A zseni sajátos, kristálytisztán kialakult formái nagy kísértés az utánzásra, súlyosbítva a szokásos önáltatással, mely szerint a műhelytitkok tökéletes ismerete magával hozza, vagy legalább is leplezi az eredeti belső formáját, súlyát, tartalmát. Ady örök és mély szimbólumokat hordozó, ösztönös és raffinált nyelvművészettel ékes vasái így lettek egy új sallangos költészet forrásává, a felszínes hazafias keservek, a durva és nyers erotikum és értelmetlen dadogás kaotikus bábele így váltotta fel ennek a tragikus költői életnek nagyszerű szimfóniáját.

A zürzavarnak, fejtelenségnek, olcsó érvényesülésnek ebben az időszakában alig lehet a költészet tisztább szavát hallani. Azok a költők, akik e szomorú években magasan kiemelkednek, messze, Erdély hegyei között, Áprily és Reményik, Ady örökségét már csak sokszorosán megszűrve csillogtatják, már csak egy-egy Ady emlékének áldozott vers levelével utalnak a kidőlt idősebb testvér-törzsre.

A maguk külön útjára talált lírikusok közül Mécs László hordja az Adytól való elindulás legfeltűnőbb jeleit. Mécs László forró líraiságát több olvasmányélmény is színesíti és gazdagítja, frissen és bőven áradó versei mögül mégis Ady sorai villannak elő a legélesebben. Viszont abból a költői csoportból, melynek irányát félreismerhetetlenül Ady költői hagyománya szabta meg és minden egyéni mozdulatát Ady költői póza bilincselte le, Csanády György nevét kell kiemelnünk. Ady muszáj-Herkulesének attitűdjét ölti magára, de Ady dacos

ellenállása nála csüggedt keserúséget ölt, fáradt, tehetetlen, mindenmindegy-geisztusokba hull; versei átkot és áldást szórnak, imádságot és sóhajt fejeznek ki, „Álmok“-at, mint kötete címében mondja, egyszerűen mindent, csak nem realitást, nem aktivitást, nem fiatalos, friss megmozdulást.

Kevésbé széles hullámokat vetett, de kétségtelenül élénk befolyást gyakorolt legújabb líránkra Ady pályatársainak költészete is. Bármennyire is kívánatos lett volna annak az üde, az igazi francia chansonokra emlékeztető bohém költészetnek tovább művelése, melynek „Fűzfasíp“-ját, nálunk Heltai Jenő szóltatta meg a legközvetlenebb líraisággal — az újabb évtizedekben — sajnos, erre még kísérlet sem történt. Annál hamarabb támadt Babits nyomdokain egy szűkebb körű iskola, mely az Ady-epigonok stílusutánzásával szemben Babits formaművészetét sajátította ki. Ű tisztára intellektuális költészet azonban legfeljebb csak árnyalatokban gazdagodott, de színben és mélységben aligha; csak differenciáltabb lett, de nem egyszersmind több, mint amilyen volt. Ezúttal nem térhetünk ki e csoport legtehetségebb képviselője, Zsolt Béla költészetének részletesebb ismertetésére, érjük be tehát Babitsról való költői genezise főbb dokumentumainak pusztán felsorolásával: tartalomban az absztrakt témák kedvelése, szenvedélyes pacifizmus, szüntelen lüktető erotikum, formában boszorkányos verselő készség, mely játszva próbál végig minden lehetséges költői köntöst. Úgy tűnik fel, Babits „A vén kötéláncos“ 4. c. versét egyenesen Zsolt Béla verseinek persziflálására írta: „Amíg élsz, ugrálj! Lássuk híres! Győzi-e jobban más ha kiles? Kilestük titkod, csináljuk is, még néha-néha cifrázzuk is.“⁴⁴

Természetes, hogy egyik áramlat sem tarthatta magát sokáig. Az előbbinek pathetikus tüze, az utóbbinak fáradt csillogása egyforma hamar kiégett; begyakorolt ornamentikájuk monotonná vált, kliséjük közismert. Mivel pedig mindkettőt elsősorban formai túlhajtások járaták le és tették elviselhetetlenné, e kettős irányban kellett változásnak jönnie. És vajjon akkor, midőn modorosságba gubancolódtok, enervált költői irányoktól megcsömörülve, kiábrándultán szabadulni akartunk, várhattuk-e a megújódást máshonnan, ha nem a népköltészetből? Hiszen irodalmunkban már valóságos hagyomány, hogy valahányszor költészetünk a modorosság béklyóiba kerül, írónk ismételten a népköltészet megifjító, örökké friss, kiapadhatatlan formához fordulnak. Babonás hittel tartják a népköltészetet ama csodatevő anyaföldnek, melynek érintésétől új erő szállja meg a már-már lankadó Antaeust. „Irodalomtörténetünk méltán tulajdonít nagy fontosságot az új. n. népies mozgalomnak... Alig is van a modern európai irodalmakban nemzeti klasszicizmus, mely a naiv népiől oly sokat s oly mélyről merített volna, mint a miénk“ — állapítja meg Horváth János, a kérdés első tudományos rendszerezője.

Mielőtt azonban megkísérelnők kutatni: miképpen jelentkezik, milyen igényekkel és minő hatással vonul be ismét a népköltészet újabb líránkba, szükségesnek látszik megvilágítani fiatalságunk lelki-ségében a háború óta végbement főbb változásokat.

Az összeomlást közvetlenül követő években ifjúsági egyesületeink

nem kis részben irredenta tömörülések voltak egy magasztos, de realitását tekintve még körvonalaiiban is nagyon elmosódott cél szolgálataiban. Mikor aztán pár év múlva az illúziók délibábjai rendre szétoszlottak s az egyesületek működése üres szertartások s a szűkebb bajtársi érzés fenntartására és ápolására zsugorodott, a jelszavakból kiábrándult ifjúságunk elkeseredéssel fordult el a zárt korlátoktól, szabadabb tömörülési lehetőséget keresett s csakhamar megalakította azokat a szövetségeket, amelyek — élükön a talán legrégebben létesült Bartha Miklós Társasággal — ma a kiindulási pontunkban említett mozgalmakhoz vezettek.

Az új szervezkedés nem szorítkozik pusztán az egyetemi és főiskolai hallgatóság taborára, de keresi a kapcsolatot a munkás-társadalom ifjúságával, sőt még tágasabb kibontakozásra törekszik: a falu népét is be akarja vonni egyesülése körébe. És ezen a ponton kapcsolódott be legszorosabban az ifjúsági mozgalom az irodalomba, ha ugyan nem éppen az irodalom vezette el az ifjúságot a falu népéhez. Hiszen Ady mellett, kinek nevét zászlójukra írták, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső tanításait vallják, a magyar paraszt eposzára esküsznek, Bartók, Kodály és a magyar népköltészet zenéjén lelkesednek.

Egyébiránt, hogy milyen változás állott be ennek az ifjúságnak ideológiájában csak a legutóbbi évek alatt, azt a következő két idézet eléggé tanúsítja. Az egyik fiatal „erdélyi költő — Szentimrei Jenő — nemzeti dala 1928-ban“ ékképpen szól: „Jöjjetek testvéreim, mondjunk új imát, ne szaporázzuk tovább lélek nélkül a régit, mely íme idejuttatott minket.“ Nem éneklí „a honfíbút a csüggedt szíveknek“, új szót keres, „új magyar szót, mely nem lesz olyan gyámoltalan, hogy visszasírja a régít. Egy másik, csonkahazai fiatal poéta, József Attila viszont cinikus egykedvűséggel imígy fordít hátat a múltnak: „Elveszett az ezerév. Ha elveszett, elveszett, Nem keressük már elő, Nem érünk rá, Vonaton jár az idő... Nem vagyunk mi bölcs urak S nem is vagyunk szamarak. Új ezerév Új magyaroknak marad.“

Valóban más fiatalság állott elő és amikor énekesei megismerését tűzzük ki feladatul, nem követhetünk célszerűbb eljárást, mint ha legelsőbbben is annak a költőnek könyvét vesszük a kezünkbe, aki keresztmetszetben tárja elénk a mai fiatalság lelkét. Győry Dezső verseskötete — Újarcú magyarok az utóbbi tíz év magyar költői irodalmának egyik legfigyelemreméltóbb termése. Szélesen áradó sorai bátran és őszintén tárják föl a kisebbségi sorsban súlyos nyomorúság és még súlyosabb problémák hínárjába szakadt fiatal magyar lélek viaskodását. Erősen aktuális versek ezek, majd mindenikük a jelen egy-egy égető problémáját veti fel, de egyben, túl az aktualitáson, művészi dokumentumként örökíti is meg.

Egészítsük ki az előbbi idézetpárt Győry Dezső fanyar kérdésével, hogy vajjon eddigi kápráztató műltszemléletünk nem volt-e csak „megtévedett hit és vad virtusunk csak balga zubbony és sorsot-tevőnek vélt misszióink nem volt-e csak mese“, amelyre most „új korszak csúfolt rá?“ Olvassuk csak el Győry könyvének címadó versét s világosan áll előttünk az új nemzedék ideológiájában észlelhető változás

magyarázata: „Nagy próbáknak ideje jött ránk, nagy sorsok omoltak a sárba, szent új komoly fiatal arcok változtak át a végzet parancsára mássá, mint voltak, akiktől lettek ők is, változott szent szomorú arcok, kik bűnhődünk az apák vétkéért.“ Az apák és fiúk közti ősi ellentét lobban fel tehát újra, ez távolította el az új nemzedéket a régitől, ez vájt ki köztük ismét világnézeti szakadékot. E viszonylatban öregek és fiatalok kora teljesen meghatározatlan; az előbbiek azok, kik a régi rendhez kötik magukat, az utóbbiak, akik a régi rendben terveik megvalósulásának akadályát látják. Maguk a tervek azonban szintén határozatlanok... öregek és fiatalok lelki struktúrájának különbözősége a kérdés egyik sarkpontja, indokoltnak látszik ezért egypár idevágó szemelvényt állítani össze legújabb költői irodalmunkból. Már Kosztolányi Dezső is egészen másképp fogalmazza meg „intését az öregebbek tiszteletére“, mint ahogy azt mi alig húsz évvel ezelőtt tanultuk. „Nem oly tiszteletet prédikálok én tinektek, mint a papok s az iskolai olvasókönyvek“, írja Meztelenül c. kötetében, jóllehet ő még csak szelíd mélabúval tündököl el a kérdésen: „miért nem érti gyümölcs a törzset?“ Zsolt Bélánál jelentkezik először az a szenvedélyes gyűlölet az öregek ellen, mely újabban mind gyakrabban nyer kifejezést, nemcsak nálunk, — külföldön is, így legutóbb Remarque könyvében. Zsolt Béla így énekel: „Én gyűlölöm az aggodat, Kiket pólyába göngyölt A gyáva hála múltakért, Melyekből korszakunk eredt, E vad jelen, mely ifjakat Taglóz le s örületbe űz, Legyilkol, s gyilkossá nevel És elhervaszt órák alatt.“ Gyűlöli Őket, mert — úgymond — „bilincsbbe kötnek szándékot és gondolkodást“, mert „tüzre hintonék A gondolat hős szármait, A szépség büszke íveit S a győzhetetlen ifjúság Megdönthetetlen álmait.“ Ugyanilyen kíméletlenül támadja őket József Attila: „Itt egy fa, ott egy fa, Villám-sújtott, lombtalan, Szenesszívű, keserű Büszke fa... Állnak, mint a kútgének, Mégsem jelölnek kutat: így is élni! Mit akarnak?... Hejh! Ha mi egyszer Sorbaállunk elszánt csapatba És követeljük az ifjúságot!“ Győry Dezső állásfoglalása nem ilyen szélsőséges; tiszteli az öregek ősz haját, finom érzelmi kapcsok fűzik nagyapáihoz, kiknek kezén „a birtok rég elúszott s a pengők bögőkbe, tükrökbe vándoroltak“, borukban ősi ízt érez még, hol utálja, hol meg imádja őket, pedig határozottan érzi, hogy ő már egészen más. Koravén bölcs, ki félti az apákat, mert azok nem értik, „hogy most magyar múlt és jövő csatáznak“ s ők régi karddal hadonásznak csupán... Nem ellenségeskedik az öregekkel, de új „ars poeticát“ fogalmaz ezzel a mottóval: „Mi nem akarjuk apáink életének, bukott, csalt életének hazug jó kópiáját: új ígét akarunk mi, új ruhákat, új lelket.“ Az öregek-fiatalok lelki alkata közti divergenciát megkísérli közelebről is meghatározni: „Én már aratókkal beszélek s elnézek kőművest, ácsot, köszönök piszkos bányászoknak s a nyomdában testvérem érzem a szedőket s a gépeket s akarom a munkát, a szerzést: mindenkinek a kenyeret!“ Jóllehet e sorokban Győry Dezső hangja is bizonytalanává válik, mint ahogy az egész ifjúsági tábor zavart árul el, amint a fogalmak precizizálására kerül sor (egyébiránt Győry ezt nem is tagadja: „gyűlt arcukat szeretem, mert ők már, lám, akarnak és nem tudják,

miért“ — szavaiból mégis nyilvánvaló, hogy a szociális érzés elevenebb tudatát tartja az új típus legfőbb elhatároló többletének. Bármennyire is megérdemelné Győry Dezső költészete, ez a meleg és rokonszenves líra, a további elemzést, különösen a „nem megnyugodni, de élni akaró“ kisebbségi magyarok sorsának képét illetőleg, célunk lévén tableau-t s nem portrait-kat vázolni fel: térjünk rá e lelki többlet — vagy amint nevezik, többlet — vizsgálatára.

A fentiekben körvonalazott újarcú magyar poéták költészetén alapréteggént húzódik végig a fálusi pép világa. Egyfelől mint idillikus kép tárul föl, mélyhez a város gyötrelmes zajából pihenni menekül a lélek, másfelől azonban a földet művelő paraszt alakjában már mint eszmény jelenik meg, kihez a jövő kibontakozás programja kapcsolódik. E program nem maradt meg eredeti irodalmi határain belül, egyre szélesebb medret ásott, mohón terjeszkedett úgyannyira, hogy végül is már alig lehet ráismerni eredeti formájára. Ifjúságunk irányú mozgalmainak bírálata feladatunkon kívül esvén, az alábbi fejezet e törekvések költői tükrének ismertetésénél egyéb nem lehet.

Érintettük már, hogy a jelentkező reakciót jórészt az előző korszak elhasznált nyelvi és formai kifejezőmódja idézte elő. A régi cifra köntös méltatlannak tűnt fel az új „emberibb vonásokhoz“ és a modorossá vált, kiélt költői nyelv erőtlennek az új „emberibb mondanivalók“ számára. Éppen ezért a konvencionális rímes formákat egyre jobban szorítja ki a kötetlen szabad vers, a költői nyelv pedig, sallangjaitól szabadulni iparkodván, tudatosan közeledik a leegyszerűsödött élőbeszédhez, majd továbbmenőleg visszatér a föld népének nyelvéhez. Ezen az úton haladva találkozik azután újabb regényirodalmunk már kivívott stílusforradalmával s Móricz Zsigmond, Szabó Dezső írásaiból nagy ösztönző erőt merítve, ugyanazon eredményeket próbálja elérni a vers területén is.

Vállalkozóban nincs hiány. Míg az Ady halálát közvetlenül követő évek énekesei általában csak egy eljövendő új nagy költő előhímeiknek vallották magukat, most valamennyi ifjú poétánk az új idők várt énekésének hirdeti magát. Az egyik fennen hangoztatja: „Én más vagyok, mint annyi sok más“, a másik — „főkevesztett, büszke, merész suhanc“ — „az új élet dalnokának“ nevezi magát, akiről „erdő-mező zengi, hogy új csapáson halad“, a harmadik meg így mutatkozik be: „Nem én kiáltok, a föld dübörög.“

Nézzük mármost a kibontakozás útján. A mozgalom egyik ága megmaradt teljesen a maga irodalmi terepén vagy csak egészen jelentéktelen kilengéseket végzett, míg a másik egyre szorosabban, szinte programszerűen kapcsolódik be a társadalmi reformok munkálataiba.

A kultúra rongyait letépve a falu egyszerű világához visszatérő emberi lélek a mai magyar költők között Bartalis Jánosban találta meg leghivatottabb énekését. Első verseiben, melyeket egy eldugott erdélyi faluból küldözgetett a kolozsvári lapoknak, képekkel túlszűfolt szimbolizmusa még erősen emlékeztetett a forrásra, Adyra. De az irodalmi élet figyelőjének csakhamar észre kellett vennie, hogy tiszta csengésű új hang szólal meg Bartalis költészetében és „Az erdőről hazatérő

favágók“ kezdetű verse már sajátos külön értéket jelöl. Bartalis János „a beteg világból“ indult el és egy kis faluba érkezett. El akart bújni a világ panaszaitól, de „sirtak az erdők s az ember-lombok itt is ráhajoltak.“ E kettős körülmény definiálja költészetét. Egyfelől a maga idillikus falusi életének apró eseményeit szövi a szabadvers sorainak hálójába („Falun lakom bama feleségemmel. Van egy mosolygó barackvirágom. Gazdálkodom.“ — „Bartalis falun él és kenyeret keres. Kaszál, kapál, fűr, farag“), — másfelől pedig az individuum szűk köréből kitorve az univerzum s az örök emberi kérdések titkaival vesződik, ő maga is „a föld porában született, virág virágra nyílik a helyen, ahol bölcsője ringott“, lelke teljesen feloldódik tehát a falusi gazdálkodásban, a falusi emberek között, ahol „szebben szól a fohász és egyszerűbben, tisztábban, magasztosabban cseng az Isten neve.“ A legősibb, legritimisebb emberi érzések szólalnak meg tehát Bartalis János költészetében, melynek hangja úgyszólván semmivel sem különbözik a köznapi élőbeszédétől, — versekké közelebből meghatározhatatlan költői varázsuk avatja: úgy hangzanak köznapi szavai, mintha ember először mondaná őket.

Alapjában Banálissal rokon egyéniség nyilatkozik meg Illyés Gyula verseiben. Könyvének címe — Nehéz föld — már magában foglalja költésze tárgyát: a szegény föld népe életét egy közülök kiszakadt költő és egy közéjük visszatérő zsellérfiú élményeiben. Jól lehet a rímes, strófás szerkezetet sem veti el, mondanivalói mégis a szabad vers sodrában nyernék legigazabb kifejezést. Megnyilatkozása zavartalanabb, kiegyensúlyozottabb, mint Bartalisé, nem tudatosan leegyszerűsített és kulturális igényesség nélkül való, szabad versei is végig finoman megkonstruáltak, — de témaköre szökebb, eseménytelen élete kisebb állomásainak, gyermekkori élményeinek ismételt újraköltése gyakran monotonná teszi. Néhány verse erősen emlékeztet Füst Milánra.

Fiatalosabb, frissebb tehetség mutatkozik Simon Andor költészetében. Versei: egy rendkívül impresszív lélek fel-felvillanása, egyetlen hang, egyetlen szín, egyetlen gesztus. Nem költemények, csak sorok, nem virágok, csak szirmok. Lírájában, különösen szemérmes erotikummal átszótt szerelmi kitéréseiben sok báj és közvetlenség nyilatkozik meg. Egyik ilyen verse csak ennyi: „Szerelmesem nagyon kívánatos leány! Haja: vörös. Bőre: fehér. Szebb, mint a tulipán;“ „Rajongó vallomása“ így hangzik: „Mit mondjak? óh! mit mondjak néked? A parázs nem elég forró. A harmat nem elég tiszta. A lehajló nap sugarait szeretném piros koszorúba fenni fölötted.“ Könyveiben elég sűrűn találunk ilyen „ékes tiszta szavakat“, melyek őszinte közvetlenséggel szakadnak ki szívéből. De másfelől éppen e spontaneitásában rejlik s bosszulja meg magát az a veszedelem, hogy súlytalan és jelentéktelen impressziókat is kifejezésre méltat és a legköznapibb banalitást is költői pretenzióval kínálja. (Itt vagyok! Sőhajítás, Eg a tűz a hegy tetején c. versek stb.) Külső eszközökkel (túlhalmozott írásjelekkel, különösen rengeteg felkiáltójellel) igyekszik aztán alátámasztani a vékony tartalom s törekeny forma fűszálgöngyölgését, miáltal olyan formai eltévelyedésekbe sodródik, melyeknek

párját alig találni. Valamikor Kiss Józsefet nevezték a sok margó — kevés vers Írójának, ma bizonyára Simon Andor szolgál rá leginkább erre a nevezetre. Ki hinné, hogy fentebb idézett néhány verssora könyvében hét, illetőleg kilenc sort tesz ki? Vagy hogy a következő pár fukar gondolat: „A nap lement. A tűz kialudt. Nincs senki: csak mi vagyunk!! és távol... távol... egy-két daloló madár.” Simon Andornál sajátos osztódás útján ismét kilenc sor terjedelemre képes megnőni? Akár kívánja a szöveg logikai értelme, érzelmi hangulata vagy mondatbeli ritmusa, akár nem: verseit kurta, alig egy-két szavas sorokba tördeli, úgyannyira, hogy lírájának közvetlen tartalmi egyszerűségével a legrikítóbb ellentétben áll külső kifejezéseinek modorossága, melyet talán legtalálóbban a formátlanság formalizmusának nevezhetünk.

Bartalis János, Illyés Gyula és Simon Andor költészetében a város és a kultúra megfáradt fiai nyújtózkodnak ki az otthoni föld és a szabad vers széles ölelésében. „Örökzöld erdők élnek bennük — mint egyikük írja — friss csobogókkal és tavaszi fénnel“, — ezekhez térnek vissza a nélkül, hogy percre is belekapcsolódnának a népköltészetbe.

A népköltészet első újracsendítőjét olyan értelemben, hogy a népi tárgy népi formában jelenik meg, Erdélyi Józsefben ismerjük fel. Erdélyi József költészetében e két elemmel egyesül egy harmadik tényező is, amely egyébiránt ennek az új népiességnek egyetlen újsága, t. i. a magyar parasztnak, mint a magyar jövő zálogának eszménye. Az alábbiakból ki fog tűnni, hogy nem nála jelenik meg kizárólagosan, de az új népiesség imént említett hármasság összetételét legvilágosabban Erdélyi költészete tünteti fel.

Ez új népiesség törekvéseinek legprecízebb irodalmi definícióját megint csak Győry Dezső szolgáltatja, kinek költészete valamennyi fiatal költőnk között a legprogrammszerűbb. íme a szabatos alap-törvény:

Minden reményünk a falu s a parasztnak keresztelt
különös emberek: a gazdák, házanépük s a földtúró munkások,
napfogta arcuk jelenti az erőt sápadt szíveinkben
és szüzi lelkük naiv úrisága annyit tesz: nemzeti lélek,
és uraink nótáikkal mulatnak s művészeiket dicsérik igaznak.

E törvényt hirdeti, mert úgy érzi, a népben támad új erőre „a mi megcsúfolt, úrrázüllött természetünk és rendelésünk“.

Fenti programot, bár általánosabb körvonalazásban, Erdélyi Józsefnél is megtaláljuk: „A nép az új kor embere“ hirdeti „Az utolsó királyság“ c. kötete címversében, „Félénk dal a szülőföldről“ c. költeményét pedig ezzel az akkorddal zárja: „Tovább zengjen azért e dal ama dicső jövőbe, midőn a földnek ura lesz a föld szülőtte népe, biztassa a hazátalant ama végdiadalra, melynek utána földre száll a menynek uradalma.“ Ami azonban Erdélyi költészetének általános népi jellegét kölcsönöz, az verseinek tartalmi és formai népiessége. Poézisének alapmotívuma a Bartalis—Illyés—Simon Andor-féle költészetével egyezően: a falutól elszakadt, a városból kiábrándult fiatal lélek

hullámozása. Egyszerű csősz-házból szakadt ki, oda szeretne visszatérni „a vágató világból“, pedig sok hányattatása közben megtanulta, előre tudja, „hogyminden bánat oktalan, mert a világra szomjas lélek itt is, ott is boldogtalan.“ Gyermekkori emlékei, a falu életének víziója, a minduntalan fellobbanó ismerős régi arcok töltik ki költészetének alaprétegét. Itt egy népdal, egy természeti képhez, jelenséghez kapcsolódó és dalba szövődő lírai élmény, amott egy genrekép, könnyű, dallamos forma, egyszerű népies köntös, — ez Erdélyi József költészete. Említsük előttünk fekvő két könyvének (Világ végén, Az utolsó királyság) legsikerültebb darabjait: Tennap este, A varjak fája, őszi dal, Északon, Kincs, Fűz Kata. Ezek s még egypár hasonló újabb költészetünk igazi nyeresége; bensőséges, meleg, őszinte líraisága itt maradéktalanul oldódik fel a népi formákban s egyik-másikukban, így különösen A varjak fája címűben, a szubjektív érzés szövete rendkívül finoman váltja fel a kiindulásul szolgáló természeti képet.

De ugyanakkor, amikor ennek a költészetnek értékeire rámutatunk, nem lehet hallgatással mellőzni rendkívül sok és súlyos fogyatkozásait. A hibák és eltévelyedések, melyekről alább szó lesz, nem Erdélyi Józsefnek és fiatal költő-társainak sajátos hibái, — de árnyoldala, visszássága az általuk képviselt iránynak s természetes következménye a népiesség téves értelmezésének. Példák mutatják ugyan, hogy kockázatos vállalkozásba fog az, aki ma az ifjúság törekvéseit — ha még oly jóhiszeműleg is — bírálni meri, mégis az az őszinte érdeklődés, mellyel cikkíró kortársainak mozgalmait iránt, elsősorban éppen irodalmi tekintetben, viseltetik, — kötelességévé teszi rámutatni a visszás jelenségekre, az egyre jobban elhatalmasodó bajok eredő okaira is.

Említettük, hogy a népi forráshoz való visszatérés rendszerint azzal a veszéllyel jár, hogy az irányt túlozva, a népiességet túlhajtván, megtisztult, örök művészi szépséggé emelt alkotás helyett többnyire ethnográfiai különlegességeket vagy útszéli burjánt termel. Ismét Győry Dezsőt idézzük: „nem félek kimondani, hogy mi nem értjük a parasztot“. Így történik aztán, hogy míg a mozgalom egyfelől formában és tartalomban egyre jobban távolodik el kezdeti irányától, addig másfelől percre sem szűnik meg népi eredetére, népi jellegére hivatkozni s ha sem a forma, sem a tartalom, hát maga a mindenáron erőszakolt népiesség lesz lényege a versnek. Az irodalmi öncélúság, a vers mint vers úgyszólván teljesen eltűnik s csupán mint egy erjedő, készülő mozgalom propagandaeszköze jelenik meg.

Fiatalköltőink azt sem látszanak észrevenni, hogy míg az epigon-ságtól szabadulni vágyva, népies irodalmat, népies megújítást sürgetnek és követnek, voltaképpen szintén epigonokká s még hozzá kétszeres epigonokká válnak, megkésett epigonaivá egy már a csúcpontra ért, útját tehát teljesen lezárt fejlődésnek. Új népies költőink üyenformán nem is annyira a népből merítenek (annál kevésbé, mivel az ma már inkább többnyire Zerkowitz-nótákat énekel), mint inkább nemzeti klasszicizmusunk két óriásától, Aranytól és Petőfitől, — s így a hangzatos jelszavak alatt észrevétlenül kifejlesztnek egy új Petőfi-epigon-korszakot, amely pedig egyszertől is fölösleges volt.

Nem szükséges a fentieket példákkal bővebben illusztrálni. A közvetlen Petőfi-hatásra nézve elég lesz Erdélyi József két versére, A kék leány és az Árva rózsza címűekre hivatkozni, — míg a Petőfi-epigonok formabeli pongyolaságát, ízlésbeli eltévelyedését és szertelenségeit verseinek zöme tanúsítja (lásd főképpen a Malacok, Csók, Zrínyi halála, Egy falusi állomáson dinüeket).

Míg Erdélyi József versgyűjteményeit inkább csak az önkritika rendkívül erős hiánya jellemzi, addig József Attila verseinek olvasásakor a költő etikai elkalandozásai szülnék élénk visszatetszést. József Attila költészete nem olyan üde és friss, mint a Simon Andoré s nem oly naiv derűvel bevont, mint az Erdélyi Józsefé. „Szive mindig éhes. Sötét szeme s paraszti szája véres. És éles sziklán gyilkos késeket fen“ — így jellemzi magát egyik versében. Korábbi, figyelemreméltóbbik könyvében (Nem én kiáltok) Babits-tanítványnak mutatkozik; időmértékes formák, latin címek, szonettek jelzik ezt az első periódust. Újabbik kötetében (Nincsen apám, se anyám) teljesen szakított ezzel a megindulással. Első könyvének biztató ígéreteit, a néhol egészen tisztán csendülő hangokat rekedt kiabálás, hetyke, követelőző, olykor káromkodásokkal spékelt útszéli kifejezések váltják fel. Már Erdélyi József költészete is feltűnő elhajlást mutat valami szélsőséges vándorköltői népiesség felé, mely előszeretettel hivatkozik ugyan Csokonai és Petőfi példájára, de végül is olcsó rigmusok gyártásánál magasabbra nem emelkedik. Ilyen például Erdélyinek ez a strófája: „Egy életem, egy halálom, egy Istenem, egy nadrágom, ha kijukatf, majd megföldöm, úgy sincs nekem semmi dolgom.“ József Attila verseiben aztán már egészen nyíltan lép fel a tendencia. Beszéljenek a pusztai idézetek. „Nincsen apám, se anyám“ c. könyve prologusában, mint „Batu khán pesti rokona“ így jelenti be magát: „hejh burzsoá! hejh proletár! — én, József Attila, itt vagyok!“ A kényesebb ízlés mellőzni készíti „Örökélet“ c. autobiografiáját, hallgassuk inkább egy másik, „tisztá szívvel“ írott vallomását: „Nincsen apám, se anyám, se istenem, se hazám, se bölcsöm, se szemfedöm, se csókom, se szeretőm... Harmadnapja nem eszek, se sokat se keveset, húszesztendőm hatalom, húszesztendőm eladom.“ Ne firtassuk, sikerült-e azóta vásárt kötnie, iktassuk inkább még ide következő két sorát, melyekkel nemcsak önmagát, de egész költészetét jellemzi: „Ha víz volnék, hát volnék pocsolya, Ha tűz volnék, hát volnék hamuja.“

Távolról sem időztünk volna ily sokáig e helikoni kísérletek mellett, ha csupán a versíró két füzetek feküdne előttünk. Minthogy azonban a Bartha Miklós Társaság kiadásában megjelenő Új Magyar Föld legutóbbi számának egyik ismertetése József Attilát „a magyarság táltosának“ és „nagy költőnek“ nevezi, Balassával, Csokonaival, Vörösmartyval, Petőfivel és Adyval egy sorba állítja, „Csokonai és Petőfi óta a magyar dal legnagyobb költőjévé“ magasztosítja, — nem tehetjük, hogy legalább némi ízelítőt ne nyújtsunk ezekből a „műalkotásokból, melyekből — az ismertetés szerint — felmerhetjük a magyarság életét.“ Nyomatékosan föl kell emelnünk tiltakozásunkat irodalmunk nagyjainak ily felelőtlen megsértése ellen, nem magáért a nevetséges és szánalmas bírálatért, de a Bartha Miklós Társaság

hivatalos kiadványa miatt, mely társaság éretlen titánok kiseded játécai közben kiteszi magát annak a szomorú és igazán érdemeden sorsnak, hogy jóhiszeműsége és komolysága kétségbevonassék.

Ady után bizonyára jó ideig nem várhatjuk költészetünknek olyan egyszintű és ígéretes kiteljesedését, mint aminőt a széppróza terén Móricz Zsigmond és Szabó Dezső után Nyirő József, Tamási Áron és Kodolányi János munkássága jelent. De ha erre nem is gondolhatunk, ha az eljövendő új Költő még hosszú évtizedek vagy akár évszázad méhében is szendereg, a feldolgozás munkája annál serényebben folyhat, a letűnt kor értékeit fölmémi és jelentőségüket a fejlődés hullámvonalán meghatározni jelenünk annál alkalmasabb. Ifjúságunktól pedig annál több joggal várhatjuk el irodalmi örökségünknek és nagyjainknak méltó megbecsülését, mivel erre annak a költőnek tiszteletreméltó bizalma kötelez, akinek nevét zászlójukra írták. „Vagy csak hite tévedt“ Adynak akkor, amikor boldog megnyugvással testamentumként írta: „Ifjú szívekben élek!“

BISZTRAY GYULA